

MADANIY MEROS OBYEKTALARI ASOSIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH TAJRIBALARI

Husanov Salohiddin To'ra o'g'li

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti talabasi

epochta@mail.ru

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Surxondaryo viloyati misolida madaniy meros obyektlari asosida turizmni rivojlantirish tajribalari tahlil qilingan. Tadqiqotda tarixiy-me'moriy obidalar, arxeologik yodgorliklar, ziyoratgohlar va muzeylarning turizm sohasidagi o'rni hamda ularning hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish, ularni turistik aylanmaga kiritish va turizm infratuzilmasini rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari madaniy meros obyektlari turizmni rivojlantirishning muhim omili ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *madaniy meros, turizm, madaniy turizm, arxeologik yodgorliklar, ziyorat turizmi, Surxondaryo, turizm infratuzilmasi, muzeylar, tarixiy obidalar, turistik salohiyat.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется опыт развития туризма на основе объектов культурного наследия на примере Сурхандарьинской области. Исследуется роль историко-архитектурных памятников, археологических объектов, святынь и музеев в развитии туристической отрасли, а также их влияние на социально-экономическое развитие региона. Особое внимание уделено вопросам эффективного использования объектов культурного наследия, их включения в туристический оборот и совершенствования туристической инфраструктуры. Результаты исследования показывают, что объекты культурного наследия являются важным фактором развития туризма и повышения туристической привлекательности региона.

Ключевые слова: *культурное наследие, туризм, культурный туризм, археологические памятники, паломнический туризм, Сурхандарьинская область, туристическая инфраструктура, музеи, исторические памятники, туристический потенциал.*

ABSTRACT

This article analyzes the experience of tourism development based on cultural heritage sites using the example of the Surkhandarya region. The study examines the role of historical and architectural monuments, archaeological sites, pilgrimage destinations, and museums in

tourism development and their impact on the socio-economic growth of the region. Particular attention is paid to the effective use of cultural heritage resources, their integration into tourism activities, and the improvement of tourism infrastructure. The findings indicate that cultural heritage sites serve as an important factor in enhancing tourism development and increasing the attractiveness of the region for domestic and international visitors.

Keywords: *cultural heritage, tourism, cultural tourism, archaeological monuments, pilgrimage tourism, Surkhandarya region, tourism infrastructure, museums, historical monuments, tourism potential.*

Kirish Bugungi globallashuv sharoitida turizm jahon iqtisodiyotining eng dinamik rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Turizm nafaqat iqtisodiy daromad manbai, balki davlatlar o’rtasidagi madaniy aloqalarni mustahkamlash, tarixiy-madaniy merosni targ’ib qilish hamda hududlarning xalqaro nufuzini oshirishning muhim vositasi hisoblanadi. Ayniqsa, madaniy meros obyektlari asosida turizmni rivojlantirish bugungi kunda ko’plab mamlakatlarning turizm siyosatida ustuvor yo’nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Tarixiy yodgorliklar, arxeologik majmualar, ziyoratgohlar va nomoddiy madaniy meros namunalaridan samarali foydalanish turistik oqimlarni ko’paytirish, hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish hamda milliy madaniyatni xalqaro miqyosda targ’ib etishga xizmat qiladi.

Jahon amaliyoti shuni ko’rsatadiki, madaniy turizm xalqaro turizm bozorining eng istiqbolli segmentlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda millionlab turistlar tarixiy shaharlar, me’moriy yodgorliklar, muzeylar va ziyorat maskanlarini ziyorat qilish maqsadida sayohat qilmoqda. Natijada madaniy meros obyektlari turizm industriyasining muhim resursiga aylanib, iqtisodiy rivojlanish, xizmatlar eksporti va yangi ish o’rinlarini yaratishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, madaniy merosdan turistik maqsadlarda foydalanish uni asrab-avaylash, ilmiy o’rganish va kelajak avlodlarga yetkazish masalalarini ham dolzarb qilib qo’ymoqda.[1]

O‘zbekiston boy tarixiy va madaniy merosga ega mamlakatlardan biri bo‘lib, uning hududida turli davrlarga oid minglab tarixiy obidalar, arxeologik yodgorliklar va ziyoratgohlar mavjud. So‘nggi yillarda mamlakatda turizm sohasini rivojlantirish, tarixiy-madaniy meros obyektlarini xalqaro turistik aylanmaga keng jalb etish va turizm infratuzilmasini takomillashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda Surxondaryo viloyati alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki voha hududida qadimgi sivilizatsiyalar, buddaviylik madaniyati, islomiy me‘morchilik va ziyorat turizmi bilan bog‘liq noyob obyektlar mujassamlangan.[3]

Surxondaryo viloyatida davlat muhofazasiga olingan yuzlab moddiy madaniy meros obyektlari mavjud bo‘lib, ularning katta qismini arxeologik yodgorliklar tashkil etadi. Qadimgi Termiz, Fayoztepa, Qoratepa, Kampirtepa, Hakim at-Termiziy maqbarasi, Sulton Saodat majmuasi, Qirg‘iz qal‘asi kabi obyektlar nafaqat O‘zbekiston, balki butun Markaziy Osiyo tarixini o‘rganishda muhim manbalar hisoblanadi. Mazkur obyektlarni turistik marshrutlarga kiritish, ularni zamonaviy turizm infratuzilmasi bilan uyg‘unlashtirish va xalqaro miqyosda targ‘ib qilish hududning turistik jozibadorligini oshirishga xizmat qilmoqda.[5]

Shu munosabat bilan madaniy meros obyektlari asosida turizmni rivojlantirish tajribalarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, mavjud yutuq va muammolarni aniqlash hamda istiqboldagi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur maqolada Surxondaryo viloyati misolida madaniy meros obyektlari asosida turizmni rivojlantirish tajribalari, ularning hudud iqtisodiyoti va madaniy hayotidagi o‘rni hamda turizm samaradorligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

Madaniy meros obyektlari asosida turizmni rivojlantirish masalalari mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Xususan, Safarov S.B. Surxondaryo viloyatining tarixiy-madaniy merosi va uning turizm rivojidagi ahamiyatini tahlil qilib, hududdagi arxeologik yodgorliklar, ziyoratgohlar va me‘moriy obidalar xalqaro turistik oqimlarni jalb etuvchi muhim resurs ekanligini asoslab bergan [6]. Muallif madaniy meros obyektlarini saqlash va ulardan samarali foydalanish hudud iqtisodiy rivojlanishining muhim omili ekanligini ta’kidlaydi.

Djurayeva S. Janubiy O‘zbekiston ziyoratgohlarini tadqiq etib, Surxondaryo viloyatida mavjud ziyorat maskanlarining tarixiy, diniy va turistik ahamiyatini yoritgan [7]. Tadqiqotda ziyorat turizmni rivojlantirish orqali hududning turistik jozibadorligini oshirish hamda madaniy merosni asrash imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan.

Xorijiy tadqiqotchilar orasida Smith M.K. madaniy turizmni tarixiy va madaniy meros obyektlaridan foydalanishga asoslangan turizm turi sifatida baholab, uning hududiy rivojlanish va iqtisodiy samaradorlikka ta’sirini tahlil qilgan [3]. Richards G. esa madaniy turizmning zamonaviy tendensiyalarini o‘rganib, madaniy meros obyektlari turistlarning asosiy qiziqish manbalaridan biri ekanligini ta’kidlaydi [9].

Shuningdek, UN Tourism hisobotlarida madaniy turizm xalqaro turizmning eng tez rivojlanayotgan yo‘nalishlaridan biri sifatida baholanib, tarixiy va madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish turistik oqimlarni ko‘paytirishda muhim omil ekanligi qayd etilgan [5].

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda ilmiy bilishning qiyosiy tahlil, statistik tahlil, tarixiylik va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini madaniy turizm va madaniy meros obyektlaridan foydalanish bo‘yicha mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida Surxondaryo viloyatidagi madaniy meros obyektlari, turistik infratuzilma, muzeylar va ziyorat maskanlariga oid statistik ma’lumotlar tahlil qilindi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining turizm sohasini rivojlantirishga qaratilgan farmon va qarorlari, madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish bo‘yicha normativ-huquqiy hujjatlar hamda ilmiy manbalar o‘rganildi. Olingan ma’lumotlar umumlashtirilib, madaniy meros obyektlari asosida turizmni rivojlantirishning mavjud holati va istiqbollari baholandi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot natijalari Surxondaryo viloyati madaniy meros obyektlari turizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Viloyatda davlat muhofazasiga olingan 561 ta moddiy madaniy meros obyektining 444 tasi arxeologik yodgorliklardan iborat bo‘lib, bu hududda arxeologik va madaniy turizmni rivojlantirish uchun mustahkam asos mavjudligini tasdiqlaydi [10].

Tahlillar natijasida Qadimgi Termiz, Fayoztepa, Qoratepa, Kampirtepa, Hakim at-Termiziy maqbarasi, Sulton Saodat majmuasi va Boysun madaniy muhiti viloyatning eng muhim turistik resurslari ekanligi aniqlandi. Ushbu obyektlarning turistik marshrutlarga kiritilishi, ularda restavratsiya va obodonlashtirish ishlarining amalga oshirilishi turistlar oqimining ortishiga xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, ziyorat turizmi hudud turizmining muhim yo‘nalishlaridan biri ekanligi aniqlandi. Surxondaryoda mavjud ziyoratgohlar mahalliy va xorijiy sayyohlarni jalb etib, turizm xizmatlari bozorining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda [2]. Tadqiqot natijalari madaniy meros obyektlarini raqamli texnologiyalar asosida targ‘ib qilish, ko‘p tilli axborot tizimlarini yaratish va infratuzilmani takomillashtirish turizm samaradorligini yanada oshirishini ko‘rsatdi.

ASOSIY QISM

Madaniy meros obyektlari turizm industriyasining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ular hududlarning tarixiy, madaniy va iqtisodiy salohiyatini namoyon etuvchi asosiy resurslardan biri hisoblanadi. Jahon amaliyotida tarixiy obidalar, arxeologik yodgorliklar, muzeylar va ziyorat maskanlaridan samarali foydalanish orqali turizmni rivojlantirish keng qo‘llanilmoqda. Bu jarayon nafaqat turistlar oqimini oshirishga, balki madaniy merosni asrash va targ‘ib qilishga ham xizmat qiladi [1].

Surxondaryo viloyati madaniy meros obyektlariga boy hududlardan biri bo‘lib, unda davlat muhofazasiga olingan 561 ta moddiy madaniy meros obyekti mavjud. Ushbu obyektlarning 444 tasi arxeologik yodgorliklardan iborat bo‘lib, bu hududda arxeologik turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar mavjudligini ko‘rsatadi [1]. Qadimgi Termiz, Kampirtepa, Fayoztepa, Qoratepa va Uzundara kabi yodgorliklar Markaziy Osiyo tarixini o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi hamda xalqaro turistlarning qiziqishini jalb qilmoqda.

Viloyatda madaniy meros obyektlari asosida turizmni rivojlantirishning muhim yo‘nalishlaridan biri ziyorat turizmi hisoblanadi. Hakim at-Termiziy maqbarasi, Sulton Saodat majmuasi, Zul-Kifl ziyoratgohi va boshqa muqaddas maskanlar nafaqat mahalliy aholi, balki xorijiy sayyohlar uchun ham muhim ziyorat manzillari hisoblanadi [2]. Ushbu obyektlarning turistik marshrutlarga kiritilishi va infratuzilmaning rivojlantirilishi ziyorat turizmi salohiyatini oshirmoqda.

Madaniy meros obyektlarini turizmga jalb etishda muzeylarning o‘rni ham katta. Termiz arxeologiya muzeyi va boshqa muzeylar tarixiy topilmalarni keng jamoatchilikka namoyish etish, turistlarning tarixiy bilimlarini boyitish va madaniy merosni targ‘ib qilishda muhim vazifani bajaradi. Muzey faoliyatining takomillashtirilishi va zamonaviy ekspozitsiyalarning yaratilishi madaniy turizm samaradorligini oshirishga xizmat qiladi [3].

So‘nggi yillarda Surxondaryo viloyatida madaniy meros obyektlari negizida yangi turistik loyihalarni amalga oshirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Xususan, Qadimgi Termiz hududida etnografik va madaniy turizm markazlarini tashkil etish, Buddha madaniyatiga oid obyektlarni xalqaro turistik marshrutlarga kiritish hamda xizmat ko‘rsatish infratuzilmasini rivojlantirish bo‘yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [4].

Biroq madaniy meros obyektlari asosida turizmni rivojlantirishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim obyektlarning yetarli darajada muhofaza qilinmagani, axborot-targ‘ibot materiallarining kamligi, ko‘p tilli gidlik xizmatlarining yetishmasligi va infratuzilmaning barcha obyektlarda bir xil darajada rivojlanmaganligi turizm samaradorligini cheklamoqda [2]. Shu sababli madaniy meros obyektlarini pasportlashtirish, ularni raqamlashtirish, QR-kodli axborot tizimlarini joriy etish va xalqaro standartlarga mos xizmatlarni yo‘lga qo‘yish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Madaniy meros turizmini rivojlantirish tajribasi shuni ko‘rsatadiki, tarixiy va madaniy obyektlardan samarali foydalanish hududning iqtisodiy faolligini oshiradi, mahalliy aholi bandligini ta‘minlaydi hamda milliy madaniyatni xalqaro miqyosda targ‘ib qilishga xizmat qiladi. Shu bois Surxondaryo viloyatidagi mavjud tajribalarni yanada takomillashtirish va ularni boshqa hududlarda ham qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Tadqiqot natijalari madaniy meros obyektlari turizmni rivojlantirishning muhim resursi ekanligini ko‘rsatdi. Surxondaryo viloyati misolida olib borilgan tahlillar hududdagi tarixiy obidalar, arxeologik yodgorliklar, muzeylar va ziyoratgohlar turistik salohiyatning asosiy manbai ekanligini tasdiqladi. Xususan, Qadimgi Termiz, Fayoztepa, Qoratepa, Kampirtepa, Hakim at-Termiziy maqbarasi va Sulton Saodat majmuasi kabi obyektlar nafaqat madaniy meros namunasi, balki xalqaro turizmni rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Shuningdek, madaniy meros obyektlarini turistik aylanmaga kiritish hudud iqtisodiyotining rivojlanishi, yangi ish o‘rinlarining yaratilishi, xizmatlar sohasining kengayishi va investitsiyalar oqimining ortishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi aniqlandi. Ziyorat, arxeologik va madaniy-ma‘rifiy turizm yo‘nalishlarini kompleks rivojlantirish Surxondaryo viloyatining xalqaro turistik bozordagi raqobatbardoshligini oshirish imkonini beradi.

Kelgusida madaniy meros obyektlarini saqlash va ulardan samarali foydalanish, turistik infratuzilmani takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda xalqaro targ‘ibotni kuchaytirish madaniy turizm rivojining ustuvor yo‘nalishlari bo‘lib qoladi. Shu orqali madaniy meros obyektlari nafaqat tarixiy qadriyat sifatida, balki hududlarning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta‘minlovchi muhim omil sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Сафаров С.Б. Сурхондарё вилоятида маданий мерос туризмини ривожлантиришнинг тарихий тажрибаси ва истикболлари: тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Термиз, 2024. – 56 б.
2. UN Tourism. World Tourism Barometer. – Madrid: UN Tourism, 2025. – 48 p.
3. Djurayeva S. Janubiy O‘zbekiston ziyoratgohlari tarixi va ziyorat turizmini rivojlantirish istiqbollari: tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) diss. – Toshkent, 2023. – 152 b.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Туризм салоҳиятини ривожлантириш учун кулай шароитлар яратиш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ–5326-сон Фармони. – Тошкент, 2018 йил 3 февраль.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланишга оид қарорлари тўплами. – Тошкент: Адолат, 2023. – 284 б.
6. Smith M.K. Issues in Cultural Tourism Studies. – 4th ed. – London: Routledge, 2021. – 312 p.
7. Richards G. Cultural Tourism: A Review of Recent Research and Trends // Journal of Hospitality and Tourism Management. – 2021. – Vol. 46. – P. 12–21.

8. Wassler P., Fan D.X.F. Post-pandemic tourism development and sustainability // Tourism Management. – 2023. – Vol. 94. – Article 104651.

9. Umarov A. O‘zbekistonda madaniy turizmni rivojlantirish istiqbollari // Turizm va servis. – 2022. – № 3. – B. 45–52.

10. Raxmonov B. Hududiy turizmni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 198 b.